

1939 YILINI “OKUYUCU MEKTUPLARI” IŞIĞINDA YENİDEN OKUMAK

REVISITING 1939 THROUGH “READERS’ LETTERS”

Sezen KARABULUT*

Geliş Tarihi/Received:01.11.2024

Kabul Tarihi/Accepted:10.12.2024

KARABULUT, Sezen, (2025), “1939 Yılıni “Okuyucu Mektupları” Işığında Yeniden Okumak”, Belgi Dergisi, S.29, Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, Kış 2025/1, ss. 195-216.

Öz

1939 yılı Türk Tarihi’nde önemli bir dönüm noktasını oluşturmaktadır. Atatürk sonrası dünyanın İkinci Dünya Savaşı’nın eşliğinde olduğu bir dönemde Türkiye’de yeni bir siyasal süreç başlamıştır. Türk milletinin bağımsızlığına kavuşmasını sağlayan liderinin ölümünün ardından devralınan sürecin ve cumhuriyet değerlerinin korunmasına adına da iç politika da önemli bir dönüm noktasını oluşturmaktadır. “Milli Şef” olarak adlandırılan ve 12 yıl devam edecek olacak yeni bir dönemin de başlangıcıdır. Bu dönem siyaset bilimi, dış politika, ekonomi gibi alanlarda çalışan akademisyenlerin ilgi odağı olmuş ve birçok akademik çalışmada da yer bulmuştur. Bahsi geçen çalışmaların önemli bir kısmı dönemin iç ve dış politikasında yaşanan gelişmeleri içermektedir. Ancak bu dönemde yaşanan olayların halkın üzerinde yarattığı etki üzerinde durulmamıştır. Bu nedenle bu yılın siyasi, ekonomik ve uluslararası alanda yaşananların sıradan vatandaşlar üzerindeki etkilerinin de incelenmesi tarihe önemli ölçüde ışık tutacağı düşüncesi ile bu dönem yeni kaynak grubu ile ele alınmıştır. Aşağıda tarihçilik anlayışı ile kaleme aldığım çalışmamda daha önce birkaç çalışma dışında kullanılmamış bir materyal olan “Okuyucu Mektupları” kullanılmıştır. Buradaki amaç; halkın bakış açısını keşfetmektir. Dönemin önemli yayın organları olan Cumhuriyet, Ulus ve Vakit gazeteleri taranmış, toplam da 112 tane okuyucu mektubu tespit edilmiştir. Tespit edilen okuyucu mektuplarının konu analizi yapılmıştır. Halkın sıkıntılarını devlete iletme yollarından diğeri ise arzuhallerdir. Osmanlı Devleti’nin klasik döneminde başlayan bu uygulama Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir. Bu çalışmada amaç; halkın sıkıntılarının daha iyi anlaşılabilmesi olduğu için okuyucu mektuplarının yanı sıra TBMM arşivinden Arzuhal Encümeni Cedveli temin edilerek dilekçeler incelenmiş ve konu analizleri çıkarılmıştır. Bu yöntem ile okuyucu mektupları ile arzuhal dilekçelerinin konu bazlı tabloları hazırlanarak karşılaştırma yapılabilmesi sağlanmıştır. Temin edilen birincil kaynaklar, kitap ve makale gibi ikincil kaynaklar ile desteklenerek çalışma hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Milli Şef, Okuyucu Mektubu, Dilekçe, Sosyal Tarih, İsmet İnönü.*

*Doç. Dr., Pamukkale Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, skarabulut@pau.edu.tr, (https://orcid.org/0000_0001_5416_8800).

Abstract

The year 1939 constitutes an important turning point in Turkish History. After Atatürk, a new political process started in Türkiye at a time when the world was on the brink of the Second World War. It also constitutes an important turning point in domestic politics for the protection of the process inherited after the death of the leader who ensured the independence of the Turkish nation and the values of the republic. It is also the beginning of a new period called 'National Chief', which will continue for 12 years. This period has been the focus of attention of academics working in fields such as political science, foreign policy and economics and has been included in many academic studies. A significant part of the aforementioned studies covers the developments in the domestic and foreign policy of the period. However, the impact of the events of this period on the public has not been emphasized. For this reason, with the idea that analysing the effects of the political, economic and international events of this year on ordinary citizens will shed important light on history, this period has been handled with a new set of sources. In my study, which I have written with the understanding of historiography from below, 'Reader Letters', a material that has not been used before except for a few studies, has been used. The aim here is to discover the perspective of the public. Cumhuriyet, Ulus and Vakit newspapers, which were the important media organs of the period, were scanned and a total of 112 reader letters were identified. The identified reader letters were subject analysed. Another way of conveying the problems of the people to the state was the petitions. This practice, which started in the classical period of the Ottoman Empire, continued in the Republican period. Since the aim of this study is to better understand the problems of the people, in addition to the reader letters, the petitions were examined, and subject analyses were made by obtaining the Arzuhal Encümeni Cedveli from the TBMM archive. With this method, subject-based tables of readers' letters and petitions have been prepared and comparisons have been made. The study was prepared by supporting the primary sources with secondary sources such as books and articles.

Keywords: *National Chief, Reader Letter, Petition, Social History, İsmet İnönü.*

Giriş

Edward Hallett Carr, “Tarih hiçbir şey yapmaz, büyük servetleri yoktur ve savaşlarda döğüşmez. Her şeyi yapan, sahip olan ve döğüşen insandır, sahici canlı insan”¹ “tarihin sağduyulu görüşü, tarihi bireyler hakkında bireylerce yazılmış bir şey ...”², Ernst Breisach ise “tarihin uğraş alanı, zamanın içinde akıp giden insan yaşamıdır”³ ifadeleri ile tarihi tanımlarlar. Tanımlardan da anlaşılacağı üzere tarihin ana ögesini “insan” oluşturur. Ancak uzun yıllar büyük adamlar, büyük savaşlar, büyük devrimler, büyük devletlerin, büyük kişilerin yaşam öykülerinin ya da onların başrol oynadığı savaşların tarihin merkezi konularını oluşturduğu fikri yaygınlık kazanmış ve tarih belge ve arşiv malzemesine dayalı bir zanaat olarak kendini tanımlamış ve sonuç olarak 20. yüzyıla belge ve siyaset merkezli bir üslup olarak devrolmuştur.⁴

20. yüzyıla birlikte her türlü insan eyleminin tarihin konusunun kapsamına girebileceği ve tarih yazımının siyaset merkezli olmaktan ziyade toplumsal merkezli olması gerektiği Annales Ekolü’nün temsilcilerinin çalışmaları ile anlaşılmıştır.

1929 yılında Strasbourg’da *Annales d’Histoire Economique et Sociale* adlı derginin yayımlanmaya başlaması tarihçilik mesleğinde dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Bu derginin etrafında toplanan Lucien Febvre, Marc Bloch, Fernand Braudel, Jacques Le Goff, Emmanuel Le Roy Ladurie gibi tarihçiler, Annales Tarihçiliği veya Yeni Tarihçilik adı verilecek olan bir tarihçilik akımı oluşturmuşlar ve o döneme kadar tarih çevrelerinde kabul görmüş geleneksel tarih anlayışını değıştirmeye başlamışlardır. Annales Ekolü’nün savunduğu yeni tarih anlayışına göre, sadece siyasete yoğunlaşan bir tarih anlayışının değil insanın tüm etkinliklerini ele alan bir tarih yaklaşımının benimsenmesiydi.⁵ Bu yaklaşım, 20. yüzyılda dünyada ve Türkiye’de sosyal tarih alanının gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır. Salgın hastalıklar, iktisadi faaliyetler, nüfus artışı, göç gibi konular tarihçiler için araştırma konuları olamaya başlamıştır. Yeni çalışma konuları beraberinde yeni tartışmaları getirmiştir. Bahsi geçen konularda “insan unsurunun” nasıl işlendiği veya ne kadar işlendiği tartışmaları gündeme gelmiş ve “insansız tarih” yazıldığı eleştiri konusu olmuştur. Bu dönemde Annales tarihçisi Marc Bloch’un, “Tarihin konusu, doğası gereği insandır” fikri daha fazla önem kazanmış ve gündeme getirilmiştir. İngiliz tarihçi E. P. Thompson’un sosyal tarihçiliği “aşağıdan tarih” yaklaşımıyla yenileme çabası önemli sonuçlar vermiş, sıradan insanların tarih araştırmalarının önemli araştırma konuları olarak görülmesi gerektiği fikri giderek yaygınlaşmıştır.⁶ Bu durum tarih yazımında yeni kaynaklara yönelime neden olmuş ve biyografi, otobiyografi, hatıra, gezi notları gibi doğrudan sıradan insanların kaleminden çıkmış kaynaklar önem kazanmaya başlamıştır. Bahsi geçen bu kaynaklardan özellikle hatıratlar ile ilgili son yıllarda önemli çalışmalar yapılmaktadır. Ancak doğrudan bireyin kaleminden çıkmış kaynaklar sadece onların özel yaşamına ilişkin yukarıda verilmiş örnekler değildir. Bireyin kamusal alanda kendini ifade etme, istek ve şikayetlerini dile getirme şekli olan “okuyucu mektupları” da sosyal tarih çalışmalarının önemli bir materyalini oluşturmaktadır.

¹ Edward Hallett Carr, *Tarih Nedir?*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994, s. 59.

² Edward Hallet Car, s. 43.

³ Ernest Breisach, *Tarih Yazımı*, Çeviren: Hülya Kocaoluk, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2007, s. 17.

⁴ Esra Danacıoğlu, *Geçmişin İzleri Yanıbaşımızdaki Tarih İçin Bir Kılavuz*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2001, s.2.

⁵ Ümit Ekin, “Sosyo-Ekonomik Tarihçilik ve Annales Ekolü”, *Tarih Bilimi ve Metodolojisi*, Ed. Mehmet Yaşar Ertaş, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul, 2019, s. 73-75.

⁶ Mehmet Beşikçi, *Cihan Harbini Yaşamak ve Hatırlamak, Osmanlı Askerlerinin Cephe Hatıraları ve Türkiye’de Birinci Dünya Savaşı Hafızası*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2019, s. 33-35.

Yakın dönem tarih çalışmaları yapan araştırmacıların arşiv belgeleri dışında en fazla tercih ettiği kaynak grubunu, dönemin süreli yayınları oluşturmaktadır. Gazete ve dergilerden oluşan bu kaynak grubunda ise özellikle ilk sayfalarda yer alan ve gündemi meşgul eden siyasi, ekonomik konuları içeren haberler ile yine ilk sayfada yer alan köşe yazıları sıkça materyal olarak kullanılmıştır. Elbette ki doğru yöntemler ile kullanılmış bu kaynaklar dönemin aydınlatılması için büyük öneme sahiptir. Ancak yeterli değildir. Çünkü bu haberler doğrudan iktidarın gündemini oluşturan “büyük adamların” rol aldığı konuları oluşturmakta ve bahsi geçen materyal ile yapılan çalışmalar “aşağıdan tarihçilik” anlayışını yansıtmamakta ve “sıradan insanları” merkez almadığı içinde eksik kalmakta. Bu eksikliği giderebilmek ve toplumsal olayları daha iyi ifade edebilmek için süreli yayınlarda yer alan ancak günümüze kadar gerekli önemi görmemiş, sıradan insanların kaleminden çıkmış “okuyucu mektuplarının” da değerlendirilmesi gerekmektedir.

Bu çalışmada da temel kaynak olarak “okuyucu mektupları” kullanılarak Türk Tarihinin önemli bir dönüm noktası olan 1939 yılında halkın bakış açısını keşfetmek amaçlanmaktadır. Bunun için dönemin önemli süreli yayınlarından Cumhuriyet, Ulus ve Vakit gazeteleri taranarak 112 okuyucu mektubuna ulaşılmıştır. Bu mektupların konu bazlı analizleri yapılmış ve grafikleri hazırlanmıştır. Ayrıca 1939 yılına ait TBMM Arzuhal Encümenine gönderilen şikâyet dilekçelerine de TBMM arşivinden ulaşılarak onların da konu bazlı dağılımı yapılmış ve grafikleri hazırlanmıştır. Bahsi geçen grafikler çalışma içerisinde paylaşılacaktır. Buradaki amaç arzuhal dilekçelerine yansıyan sorunlar ile okuyucu mektuplarında yer alan konuların karşılaştırmalarını yapabilmektir. Aynı zamanda çalışma ikincil kaynaklar ile de desteklenerek hazırlanmıştır.

Okuyucu Mektubu Nedir?

“Okuyucu Mektubu”, sıradan insanların talep ve şikayetlerini kamusal alanda dile getirebilmelerini sağlayan gazetelerde yayınlanmış yazılardır. Türk tarihinde halkın dilek ve şikayetlerini iktidara iletebilmesinin yolları tarihsel süreç içinde değişim göstermektedir.

Türk tarihinde halkın taleplerini yetkililere iletme yollarından biri olan arzuhaller, Osmanlı döneminden Türkiye Cumhuriyeti’ne kadar bir yazılı iletişim aracı olarak kullanılmıştır. Kelime anlamı olarak ‘halini anlatma’ anlamına gelen Arzuhal, bir dilek veya şikâyet bildirmek üzere kağıt üzerinde alttan üste doğru yazılan ve bugünkü karşılığı “dilekçe” olan belge türüdür.⁷ Osmanlı kaynaklarında “Rikâ’, ruk’a, mahzar, kâğıt” ve son dönemlerde bazen “arîza” şeklinde de geçen arzuhal (arz-ı hâl), özellikle Osmanlılarda en tabii bir hak olarak yaygın şekilde kullanılmıştır.⁸ Tarihi kaynak ve belgelerde arzuhaller, devlet ile şikâyet veya istek sahibi kişilerin tek tek veya topluca, yazılı bir dilekçe olarak kabul görmüştür. Osmanlı Devleti’nde, Divan- ı Hümayun başta olmak üzere Cuma Divanı, İkinci Divanı ve taşrada bulunan eyalet divanları gibi önemli toplantılarda, halktan gelen arzuhaller kabul edilmiştir. Sözlü olarak başvurmayı tercih edenler, bizzat divana gelip şikayetlerini anlatırlardı. Merkeze uzak bölgelerde yaşayan vatandaşlar ise şikâyet veya dileklerinin buldukları bölgeden sorumlu kadı vasıtasıyla mahkeme siciline kaydettirip yine kadı aracılığıyla merkeze iletirlerdi.⁹ 19. yüzyıla kadar olan klasik dönemde arzuhaller, özel şahıslar tarafından yazıldığı için belirli bir yazı dili veya türü kural görülmemektedir. Örneğin halk, sınırlar içerisinde kullanılan herhangi bir dil ile bir arzuhal yazabilmekteydi. Ancak arzuhale verilecek cevap dili Türkçe olmak zorundaydı. Klasik devir arzuhallerinde kâğıdın kullanım şekline dair de belirli bir kural yoktur. Buna dair kurallar modernleşme ve

⁷ Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*, Kubbealtı Neşriyatı, 1998, s.303.

⁸ Mehmet İpşirli, “Arzuhal”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 1991, C. III, ss. 447-48.

⁹ Mehmet İpşirli, s. 447-448.

bürokratikleşmelerinin hız kazandığı 19. yy. da başlamıştır.¹⁰ Buna göre yazının başlangıcı arzuhalde anlatılan meselenin uzunluğuna göre değişmekle beraber kâğıdın sadece alt yarısına kadar kullanılmaktadır. Kâğıdın geri kalan bölümüne ise soğuk damga, kayıt işleri ve cevap yazılmaktadır. Halk içinde okuma yazma oranının düşük olması ve arzuhal yazmanın belirli kurallar gerektirmesi ise 1762’de padişah fermanıyla arzuhallerin yazılması için “arzuhalci” denilen bir meslek grubunun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu işi yapacak kişilerin bu kuralları iyi bilmeleri, dürüst ve namuslu olmaları, mesleği icra etmek için resmi izin almaları gerekmektedir. Aynı zamanda yazılacak olan belgeler, devlete yönelik bir yazı olduğu için ağır ifadeler barındıramazdı. Bu sebeple kelimeler özenle seçilmekteydi. Dilekçenin başka bir kişi tarafından yazılması ve belli kurallar barındırması ise halkın talebindeki istek ve ciddiyetini tam anlamıyla yansıtamamasına neden olmuştur. Dilekçeler zamanla belli bir kalıp haline gelmiştir. Örneğin metnin en başında ve sonunda, genellikle İslam devletlerinde çeşitli görevlilere ve dinî zümre mensuplarına verilen unvan veya sıfatları niteleyen özel bir anlam katan elkabları ortaya çıkarmıştır. Elcablar giriş bölümünde “*Devletlü İnayetlü Merhametlü Atüfetlü Sultanım Hazretleri Devlet-i İkbal Sani olsun*” ve sonunda da “*ahd-ı ferman devletlü inayetlü merhametlü efendim sultanım hazretleridir.*” gibi benzer ifadelerdir.¹¹

20. yüzyılın başında yürütme görevini üstlenen Büyük Millet Meclisi, kuruluşundan bir yıl sonra çıkardığı Teşkilat-ı Esasiye Anayasası’nda dilekçe hakkına dair herhangi bir madde bulunmamaktadır. Ancak, buna rağmen oluşturulan Arzuhal Encümeni, olağanüstü durumlarda dahi dilekçe hakkının saklı kaldığının ve iyi yönetim ilkelerinin yerine getirilmeye çalışıldığının bir göstergesi olmuştur.¹² Encümen, görevini Kanun-ı Esasi’de yer alan hükümler çerçevesinde yürütmüştür. 20 Nisan 1924 tarihli Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nun 82. Maddesi ile de anayasal güvence altına alınmıştır.¹³ Arzuhal Encümeni, meclise dilekçe ile başvuran halkın istek ve şikayetlerini alarak gerekli cevapları vermiştir. Encümene verilen her dilekçe haftalık olarak, numarası, sahibinin ismi, unvanı, oturduğu yer, dilekçenin içeriği, alınan karar olarak bir cetvel şeklinde *Haftalık Müfredat Cetveline* yazılmıştır.¹⁴ Encümen bu şekilde dilekçeleri derleyip bir rapor haline getirmiş ve meclisteki milletvekillerine teslim etmiştir. Konular mecliste görüşüldükten veya ilgili makama tebliğ edildikten sonra gelen dilekçe ile ilgili son karar verilerek cevap yazısını oluşturmuştur.

Basın-yayın faaliyetlerinin yayınlaması ile halkın iktidara ulaşma yollarına yenisi eklenmiştir. Dilekçeler kadar resmi bir dili olmayan, halkın kendini daha rahat ifade etmesini sağlayan “okuyucu mektubu” örnekleri gazete ve dergi sayfalarında yer almaya başlamıştır. Süreli yayınlar, tarihçiler için önemli bir kaynak grubunu oluşturmaktadır. Habermas, kitle iletişim araçlarının kamusal alanı oluşturan kurumlardan biri olduğunu, bu kurumlarda bir toplumun sorunlarının eleştirel bir kamuoyunun incelenmesine açılabilirdiğini ve bir tür uzlaşmaya varılabildiğini öne sürer. Ayrıca bilgi bolluğu çağında basının görevi, açık ve özgür kamusal forumlarda rasyonel tartışmanın ürünü olan bilgi

¹⁰ Mübahat S. KÜTÜKOĞLU, s. 306.

¹¹ Mübahat S. KÜTÜKOĞLU, s. 307.

¹² Enes Öz, “TBMM’nin Erken Dönemlerinde İyi Yönetim Geliştirme Örneği: İstida (Arzuhal) Encümeni ve Haftalık Mukarrerat Cetveli”, *Ombudsman Akademik*, C. VIII., S. 16 (2022), s. 120.

¹³ Madde 82: “*Türkler gerek şahıslarına gerek âmmeye mütaallik olarak kavanin ve nizamata muhalif gördükleri hususatta merciine ve Türkiye Büyük Millet Meclisine münferiden veya müctemian ihbar ve şikâyetinde bulunabilirler. Şahsa ait olarak vuku bulan müracaatın neticesi müstediye tahriren tebliğ olunmak mecburidir.*” 1924 Teşkilat-ı Esasiye Anayasası, *Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi Kanunlar Dergisi*, Cilt:2, 20.04.1340.

¹⁴ TBMM İstida Encümeni Haftalık Müfredat Cetveli, (1939), <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/items/763ad391-b621-45f9-98b0-efbdd48d7bcc>, Erişim Tarihi: 24.12.2023.

türlerini geliştirmek için kamusal tartışmayı teşvik etmektir. Basın, özel kişilerin rasyonel eleştirel tartışmalarını aktararak ve güçlendirerek kamusal tartışmanın bir uzantısı olarak hareket etmelidir¹⁵ diyerek basının önemine vurgu yapmaktadır. Eğer ki basın bir kamusal tartışma alanı ise sadece günlük haberlere odaklanmak yerine bireysel talep ve şikayetlerin yer aldığı okuyucu mektupları da araştırmacılar için önemli bir kaynak olmalıdır. Ayrıca okuyucu mektupları, modern toplumlarda, vatandaşların görüşlerini çerçevesiz, kalıpsız bir şekilde ifade etmesine ve bireye kendisini de ilgilendiren toplumsal konularda tartışma alanı yaratmıştır. Jones, 19. yüzyıl İngiltere’inde okuyucu mektuplarını, “...ulusal nabız hissetmenin temel bir aracı ve oy vermek kadar belirleyici olmasa da daha hassas ve karmaşık bir siyasi temsil biçimi” olarak adlandırmıştır.¹⁶

Tarihçi Robert S. Mc Elvaine, belirli bir tarihsel dönemde bir halkın tarihinin bizzat o halkın tanıklılığıyla başlaması gerektiğini yazıyor. Tarihçilerin insanların kendi adlarına konuşmalarına izin vermeleri gerektiğini savunur. McElvaine şöyle yazmıştır: “Zenci tarihi istiyorsanız, bunu ayakkabıyı giyen birinden almanız gerekecek ve zamanla, birinden diğerine, bir kitap elde edeceksiniz.”¹⁷ Elvain’in ifadelerinden de anlaşıldığı üzere bireylerin kendi kaleminden çıkan bilgiler dönemin aydınlatılmasında büyük öneme sahiptir.

Halk taleplerini miting, gösteri ve hatta şiddet yolu ile de dile getirebilir. Unutulmamalıdır ki “okuyucu mektubu” kişinin meramını şiddetle değil kelimelerle anlattığı materyallerdir. Bu nedenle de ulusal nabzın anlaşılmasında daha sağlıklı veriler sunabilir.

Türk tarihinde okuyucu mektuplarına yönelik ilk örnekler ülkenin ilk Türkçe muhalif gazetelerinden *Muhbir*’de “Bir Zat Tarafından Gelen Varakadır”¹⁸ (21 Ramazan 1283, 15 Kânunusani 1282, 27 Ocak 1867) başlığıyla ilk sayfada yer alan ve eğitim sisteminin eleştirildiği yazı, okuyucudan gelen ilk mektup örneklerinden sayılabilir. Dönemin eğitim sisteminde öğrenmenin zorluğuna değinen ve kişinin aldığı onca eğitime rağmen istenilen seviyeye ulaşamamasını eleştiren yazı, tabandan gelen görüşleri yansıtan ve toplumsal katılımın erken dönemli örneklerinden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir başka örnek *Hürriyet* gazetesinde “İstanbul’dan Mektup”¹⁹ (27 Rabiulahir 1285, 5 Ağustos 1824, 17 Ağustos 1868) başlığıyla yayınlanan ve zaptiyenin idaresinin konu edildiği bir mektup olmuştur.

20. yüzyıla gelindiğinde okuyucu mektuplarının bireyin sesini duyurma aracı oluşuna yönelik örnekler daha sık rastlanmaktadır. II. Meşrutiyet Dönemi’nde, İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin desteği ile Hüseyin Cahit (Yalçın) tarafından İstanbul’da çıkarılmaya başlanan *Tanin* gazetesinde 31 Ağustos 1908’de şikâyetle konu olan “Kundakçılar” ve “Bir Varaka” gibi başlıklar altında yayınlanmış okuyucu mektubuna ulaşılmıştır. *Tanin* gazetesine yayımlanan mektup da; “Öteye beriye kundaklandığı ve bu cihetle telaşa düşmek tabii olduğu halde meseleyi emniyetsiz göstermemizden maksad-ı heyecanı teşkilinden ibaret olacağı belli ise de efkâr-ı umumiyeye ancak icraat ile emniyet geleceği beyan ediliyor.

¹⁵ Jürgen Habermas, *Kamusalın Yapısal Dönüşümü*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997.

¹⁶ Allison Cavanagh, “Letters to the Editor as a Tool of Citizenship” *Letters to the Editor*, Allison Cavanagh, John Steel (ed.), London: Palgrave Macmillan, 2019, s. 88.

¹⁷ S. C. Perkins, B. Thornton, and T. Varma, “Letters to the Editor in the Chicago Defender, 1929–1930: The Voice of a Voiceless People”, *Letters to the Editor*, Allison Cavanagh, John Steel (ed.), London: Palgrave Macmillan, 2019, s. 51.

¹⁸ *Muhbir* “Bir Zat Tarafından Gelen Varakadır”, 27 Ocak 1867.

¹⁹ *Hürriyet*, “İstanbul’dan Mektup”, 17 Ağustos 1868.

Evlere kundak sevk eyleyerek yangın çıkarılmak hiç ehemmiyetsiz (önemsiz) bir vaka değildir. Bu gibi vakanın tekrarı daha ziyade calib-i ehemmiyetsizdir (önemsizdir). Ancak şehrimizde kundakçılık vakay-ı tekküsür edince (çoğalınca) zihinlerde başka bir siyah şüphe hasil olmuştur: Bu yangınların acaba müretteb bir plan (düzenlenmiş bir plan) üzerine bir cemiyet-i menhusa (kötü cemiyet) tarafından mı düzenleniyor?...”²⁰ ifadeleri ile bu konudaki kaygı dile getirmiştir.

Tanin Gazetesi’ne gelen mektuplar, yine bazı başlıklar altında verilmeye devam edilmiştir. Ancak daha sonra “Şikayetlerimiz” adı altında bir bölüm oluşturulmuş ve gelen şikayetlere göre gazete, ilgili kurumu bilgilendirmeye ve bir kamuoyu yaratmaya çalışmıştır. Örneğin Gazete, 30 Eylül 1908 tarihinde *Terkus Su Kumpanyası* adlı bir su işletme şirketinin, İstanbul’da su dağıtımındaki kötü yönetimini ve halka yönelik zalimane uygulamalar yaptığını şu şekilde yansıtmıştır; “Memleketimizde kanunsuz, rakipsiz, keyfi bir idareye keyfi muamelata tabi olan şirketlerin biri ve belki birincisi *Terkus Suyu Kumpanyasıdır*. Vaktiyle birkaç menfaatperestin kese-i irtikabına müsaade-i istihsal eden *Terkus Kumpanyası* İstanbul’un su ihtiyacatını öyle zalimane bir idare altına almış, suya en ziyade muhtaç olan yerlere katre katre (damla damla) su vermek için öyle bir meslek ittihaz etmiştir ki şehrimiz adeta Kerbela çölü denecek hale gelmiştir... “Borular patladı” “Yukarıdan bırakıyorlar”, “Benim elimden ne gelir?”, “Nezarete dert anlatamıyorum”, “Bu gidişle haftada ancak bir defa size nöbet gelecek” sözlerini hangimiz işitmemiştir?... Zavallı ahalimizin bilmeyerek nasıl mezalimin zebunu (acizi) olduğunu yazmak, bunların çare-i hülasası aramak vazifemizdir!”²¹

Tanin gazetesi dışında bir diğer gazete ise Vakit gazetesidir. 6 Ocak 1923 tarihli Vakit gazetesinde “*Karilerimizin Mektupları*” başlığında altında yayımlanmaya başlamıştır. Vakit gazetesinde “Telgraf Memurlarının Bir İzahı” alt başlığında tespit edilen bu mektupta, İstanbul Telgraf Müdürlüğü’nden bir açıklama yapılmaktadır. Buna göre mektup Tanin gazetesinin 5 Ocak günü, Rauf Bey’in beyanatının gazeteye zamanında ulaşmamasının sebebi olarak “beceriksiz telgrafçılar” göstermesi ve Telgraf Müdürlüğü’nün ise bu iddiayı reddettiği görülmüştür. Vakit gazetesine yazan okuyucu memurlar, beyanatın gecikmesine veya karışmasına neden olabilecek herhangi bir durumun olmadığını, aksine telgrafhanenin görevini eksiksiz yerine getirdiğini ve beyanati detaylı bir şekilde gazetelere ilettiğini şu şekilde belirtmektedir; “*Tanin’in bugünkü (5 Kanuni Sani/5 Ocak) nüshasında Rauf Bey Efendinin beyanatının, tamamen alınamaması vesilesiyle mevcut “Beceriksiz telgrafçıların elinde karıştığından dolayı maalesef zamanında gazetelere verilmemiş” kaydı müşahade olunmuştur. Ne burada ne de Ankara telgrafhanesinde bu beyanatın tehirini ve karıştırılmasını mucip bir hal vakıf olmamıştır. Ve vazifesini tamamen müdrük olan (kavrayan) telgrafhane, gayet mufassal (ayrıntılı) olan beyanati hiçbir memleketin telgraf idaresine nasip olamayacağı bir ... almış ve bir taraftan da müretteplerce dizilmesi için ciste ciste gazetelere göndermek gibi teshilatı da (kolaylığı da) düşünmüştür. Binaenaleyh tehirin başka idarede aranması lazım geleceğinden ve artık intizamını ispat etmiş olan idaremizin memurları hakkında (beceriksiz) hitabını kabul edemeyeceğinden tavazzuh buyrulmasını rica eylerim.”²² ifadeleri ile gazeteye ulaşmıştır.*

Türk tarihinde ilk örneklerine 19. Yüzyılın ikinci yarısında rastlanan ve 20. Yüzyıl ile birlikte özellikle Cumhuriyet’in ilanı sonrası sayılarının arttığı tespit edilen okuyucu mektuplarının aynı zamanda ülkedeki yönetim anlayışı konusunda da ip uçları sunduğu

²⁰ Tanin, “Kundakçılar”, 18 Ağustos 1324, 31 Ağustos 1908.

²¹ Tanin, Şikayetlerimiz, “Şehremanetine”, 17 Eylül 1324, 30 Eylül 1908.

²² Vakit, Karilerimizden Mektuplar, “Telgraf Memurlarının Bir İzahı”, 6 Ocak 1923.

açıktır. Yönetim demokratikleşme yolunda gelişmesi, kişisel hakların artması ve halkın kendini ifade edebilme özgürlüğünün olması ile okuyucu mektuplarının sayısının da arttığı gözlenmektedir.

Yukarıda da bahsettiğim gibi araştırmacılar için çok önemli materyaller olmalarına rağmen az sayıda çalışmaya materyal olmuştur. Öyle ki okuyucu mektuplarına dair elimizdeki en kapsamlı çalışma İngiltere *Leeds Üniversitesi* Edebiyat, İnsan ve Kültür Fakültesinde Medya ve İletişim alanında çalışmaları olan Dr. Allison Cavanagh ile İngiltere *Sheffield Üniversitesi*'nde Gazetecilik bölümünden John Steel editörlüğünde 2019 yılında yayımlanmış olan, *Letters to the Editor-Comparative and Historical Perspectives* (Editöre Mektuplar- Karşılaştırmalı ve Tarihsel Perspektifler) adlı çalışmadır.²³ Cavanagh ve Steel haricinde beş iletişimci ve bir gazeteci tarafından hazırlanan çalışmada, okuyucu mektuplarının önemi ve işlevi ele alınmaktadır. İngiltere, Portekiz, Amerika, Kolombiya ve Japonya'da 1867'den günümüze kadar olaylar üzerinden yapılan çalışmanın başında, okuyucu mektuplarının, gazetelerin kimliğine ve okur kitlesiyle olan ilişkisine sunduğu katkının ve mektupların yayının ahlaki duruşunu yansıtan farklı görüşlerin ortaya konduğu bir platform olarak ortaya çıktığı belirtilmektedir. Ardından, mektupların insanların kişisel ve siyasi konularını tartıştığı bir forum olduğu, gündem olan olayların ve endişelerin ele alındığı görülmektedir. Örneğin, mektupların belirli zamanlarda tekrarlanan endişelerin ve sorunların tanımlanmasında önemli rol oynadığı söylenmektedir.²⁴ Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde, farklı dönemlerdeki mektupların incelendiği araştırmalardan örnekler verilmektedir. Örneğin, Chicago Defender'daki mektuplar, ırk ve ekonomi konularını ele almaktadır.²⁵ Ayrıca, Kolombiya'daki gazetelerdeki okuyucu mektuplarının dönemin ulusal kimlik ve vatanseverlik duygularını belirgin bir şekilde yansıttığından bahsedilmektedir.²⁶ Çalışmanın sonunda ise çevrimiçi gazeteciliğin yükselişiyle birlikte mektupların gazetecilik hayatındaki yerinin değiştiği ve okuyucularla olan etkileşimin şekillendiği vurgulanmaktadır. Bu bağlamda, okuyucu mektuplarının yayınlanmasıyla vatandaşların kamusal meselelere katılımını artırdığı ve güçlendirilmiş bir vatandaşlık duygusu yarattığı belirtilmektedir.²⁷

Türkçe literatürde ise okuyucu mektuplarıyla ilgili yapılmış en göze çarpan çalışma Fatmagül Demirel'in, "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Haftalık Mecmua'da Yayınlanan Okuyucu Mektupları"²⁸ başlıklı çalışmasıdır. Demirel'in çalışması, okuyucu mektuplarının tarihin malzemesi olarak kullanılabileceğini göstermesi ve projemizde olduğu gibi, Cumhuriyetin ilk yıllarını ele alması açısından önemli olsa da bunlara yönelik içerik analizleri yapılmamış, istatistiksel veriler yoluyla dönem analizlerine gidilmemiştir. Belirli bir mektup grubunun tek tek değerlendirilmeleri suretiyle ortaya konan çalışma, günümüzün kolaylaştırıcı teknolojilerinden bağımsız, insan yetisiyle gerçekleştirildiği için sınırlı sayıda mektubun değerlendirilmesine olanak tanımıştır.

²³ Allison Cavanagh, John Steel (ed.), *Letters to The Editor-Comparative and Historical Perspectives*, London: Palgrave Macmillan, 2019.

²⁴ Marisa Torres da Silva, "Regular Letters-Writers: Meanings and Perception Of Public Debates", *Letters to The Editor-Comparative and Historical Perspectives*, Allison Cavanagh, John Steel (ed.), London: Palgrave Macmillan, 2019, ss.9-25.

²⁵ Stephynie C. Perkins, Brian Thornton, Tulika Varma, "Letters to The Editor in the Chicago Defender, 1929-1930: The Voice of a Voiceless People", *Letters to The Editor-Comparative and Historical Perspectives*, ss.49-69.

²⁶ Marta Milena Barrios, Luis Manuel Gil, "Letters to The Editor in Colombia: A Sanctuary of Public Emotions", *Letters to The Editor-Comparative and Historical Perspectives*, s.78.

²⁷ Allison Cavanagh, "Letters to Editor as a Tool of Citizenship", *Letters to The Editor- Comparative and Historical Perspectives*, ss.89-109.

²⁸ Fatmagül Demirel, "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Haftalık Mecmua'da Yayınlanan Okuyucu Mektupları", *Müteferrika*, Sayı: 37, Yaz 2010, s. 131-142.

Bir diğer çalışma Ayşe Polat'ın, "Sırât-ı Müstakîm ve Okuyucu Mektupları, Sorulan, Tartışılan ve İnşa Edilen İslam"²⁹ başlıklı çalışmasıdır. ("*İslam'ı Uyandırmak*", *Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e İslamcı Düşünce ve Dergiler*, Ed: Lütfi Sunar, İlem Yayınları, İstanbul, 2018, s. 393-419). Polat'ın çalışması, gerek 1908 gibi erken bir dönemde okuyucu mektuplarının varlığını göstermesi gerekse de İslamcı bir yayın olan *Sırât-ı Müstakîm*'e yansıyan okuyucu taleplerinin toplumun genelinden ziyade daha dar bir kesimin özel bir konuya yönelik ilgi ve taleplerini göstermesi bakımından önemlidir.

Neden 1939?

11 Kasım 1938 'de İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanlığına getirilmesi ile Türkiye'de yeni bir dönem başlamıştır. Ş. S. Aydemir, İsmet İnönü'nün yönetime geçişini şu cümleler ile tanımlar; "...ülkenin o tarihi anında, ülkenin başına onu şartlar getiriyordu. İnönü, Şartların Getirdiği Adamdı"³⁰ Atatürk'ün hayata gözlerini yumduğu bu süreçte İnönü'nün cumhurbaşkanlığı nasıl karşılanmıştı? İnönü, Atatürk'ün tabii bir devamı sayılmış ve Türk basınında "Milli Şef" olarak ilk defa o günlerde anılmıştır. 13 Kasım 1938 tarihli Bugün gazetesinin başyazarı Ali Naci Karacan; "*Millet Meclisi Atatürk'ten sonra onun eserini en iyi koruyacak, devam ettirecek halefini ittifakla seçti. Ve Atatürk'ün en yakın zafer ve inkılap arkadaşı İsmet İnönü'yü, devletin en yüksek vazifesi başına getirerek, yeni Milli Şef'ini tayin etti*"³¹ ifadeleri ile İsmet İnönü'yü Milli Şef olarak ifade etmiştir. Nihayetinde 26 Aralık 1938 tarihinde toplanan CHP Büyük Kurultayı'nda İsmet İnönü değişmez genel başkan ve Milli Şef ilan edilmiştir. İnönü'nün devlet başkanı olduğu günlerde ülke içi sorunlar önemli olduğu kadar dış ilişkilerde büyük önem taşıyordu. İnönü, cumhurbaşkanı seçildiği günlerin iç ve dış meselelerini şu cümleler ile ifade etmiştir;

"1938 kasımında cumhurreisliğine seçildikten sonra, kendimi karşısında farz ettiğim önemli meseleler şunlardı:

Dış alemin yeryüzü ölçüsünde çatışmaya gittiğini, kesin inanmayla görüyordu. Ufukta beliren bu çetin fırtınayı selametle geçirmek en çok fikrimi işgal ediyordu.

Dış münasebetlerimiz kararsız ve temelsizdi. Sovyetlerle münasebetlerimiz gölgeli, Nazilerle münasebetlerimiz şüpheli ve Garp alemleri ile münasebetlerimiz temelsizdi.

İç politikada bir huzur ve nizamına ihtiyacımız vardı. Ve bu mesele benim gözümde acele idi. Devletin iç ve dışişlerini inanılır bir zemine oturtmak ilk görevimdi.

*1930'dan sonra bir iktisadi plan tatbik etmeye başlamıştık. Son neticesini yakından henüz bilmiyordum. Zihnimi işgal eden meseleler bunlardır."*³²

İnönü'nün kendi ifadelerinden de anlaşıldığı üzere özellikle dış ilişkiler karmaşık ve belirsizlik içindeydi. Burada yaşanacak sorunlar ve alınacak yanlış kararlar iç politikayı da önemli şekilde etkileyeceği için çok dikkatli davranması ve doğru adımlar atması gereken kritik bir süreci devralmıştı.

²⁹ Ayşe Polat, "Sırât-ı Müstakîm ve Okuyucu Mektupları, Sorulan, Tartışılan ve İnşa Edilen İslam", "*İslam'ı Uyandırmak*", *Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e İslamcı Düşünce ve Dergiler*, Ed: Lütfi Sunar, İlem Yayınları, İstanbul, 2018, s. 393-419.

³⁰ Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam (1938-1950)*, C.2, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2000, s. 18.

³¹ Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam (1938-1950)*, C.2, s. 29.

³² Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam (1938-1950)*, C.2, s. 33.

Dünya'nın yeni bir savaşın eşiğinde olmasından dolayı öncelliği dış politikaya veren İnönü, Avrupa ülkeleri ile bir dizi anlaşma yaparak savaş sırasında oluşabilecek bir tehdidin önüne geçmeye çalışmıştır. Ve bundan sonraki günlerde Türkiye'nin dış politika çabalarında hızlı bir gelişme göze çarpmıştı. 12.6.1939 da Türkiye-İsveç Ticaret ve Kliring Antlaşması ile -buna bağlı Protokol ve Mektuplar Büyük Millet Meclisince onaylanmıştı. Türkiye ile Almanya arasında 30.1.1939 da Berlin'de imzalanmış olan, Südet Alman Bölgesi ile Türkiye arasındaki ticaret alışveriş ve ödeme işlerinin düzenlenmesine ait Protokolü onaylayan 3639 sayılı kanun kabul edilmişti. Bu Protokol; Südet Alman arazisinin Almanya ile birleşmesi üzerine Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Almanya Hükümeti arasındaki ticaret anlaşmalarının yürürlükteki hükümlerinin Türkiye ile Südet Alman Arazisi arasındaki alışverişlere de uygulanması hakkında idi. Aynı gün, İstanbul Tramvay Şirketinin imtiyaz hakkı ile tesislerinin satın alınması hakkındaki 8.2.1939 günlü Sözleşmenin onaylanmasına dair olan kanun kabul edilmişti. Bu Şirket, imtiyazlı yabancı şirketlerinin en eskisi idi. 30.8.1869 da süresi 40 yıl olmak üzere İstanbul şehrinde Atlı Tramvay işletmek imtiyazını almış ve süreyi uzatmak için hükümetle on kere “daha Sözleşme yapmıştı.1911'deki ek sözleşme ile elektrikli cer tesislerini kurmayı da üzerine almış ve ilk kez 1913 de İstanbul'da Elektrikli Tramvay işletmeye başlamıştı. Şirketle, türlü konular üzerinde, son sözleşmeler 21 ve 24 Temmuz 1926 da yapılmıştı. Fakat şirket hem tesislerini ferî usullerine uydurmamış hem de taahhüt ettiği yeni hatları yapmamıştı, Bunun üzerine 1934 de Sözleşme feshedilmiş, bu işlem Danıştayın 1935 yılındaki kararı ile kesinleşmiş, hesapların incelenmesi için Şirket ve Hükümet delegelerinden bir karma komisyon kurulmuş ve Tramvay Şirketinin temsilcisi Mühendis M. Henri Speciael ile, 1938 de Şirketfo satın alınma görüşmelerine başlanmıştı. Yine aynı gün İstanbul Tünel Şirketinin imtiyaz hakkı ile tesislerinin satın alınmasına dair olan 8.2.1939 günlü Sözleşmenin onaylanması hakkındaki kanun da kabul edildi. Beyoğlu ile Galata arasında, Yeraltı Demiryolu ile ulaştırmanın sağlanması için 1869 yılında Fransız uyruklu Mühendis Gavan'a verilmiş olan imtiyaz üzerine İngiliz sermayedarlarından meydana gelen ve İngiliz kanunlarına bağlı olan bir İngiliz Şirketi imtiyazı üzerine almış ve tesisleri kurmuştu. 5.12.1904 yılında yapılan Sözleşme gereğince İngiliz Şirketi bir Türk Anonim Şirketi kurma ve tünelin iki ucunda Duraklar ve gelir getirir binalar yapma zorunda bırakılmış, imtiyaz süresi de 75 yılın eklenmesiyle 1939 yılına kadar uzatılmıştı. 16.6.1939 gün ve 3645 sayılı kanunla da İstanbul Elektrik, Tramvay ve Tünel İdareleri İstanbul Belediyesine devredildi.³³

Tramvay hatlarının yabancı işletmeler de olması ve sürecin sağlıklı ilerlememesi nedeniyle ulaşım konusunda ciddi sıkıntılar yaşandığını 1939 yılı okuyucu mektupları da ortaya koymaktadır. Cumhuriyet gazetesine gönderilen 101 mektubun 20 tanesini yani %19'unu ulaşım ve altyapı ile ilgili mektuplar oluşturmaktadır. Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşıldığı üzere 1939 yılı hem dış politika da hem de iç politika da önemli gelişmelerin yaşandığı bir yıl olmuştur.

1939 Yılı Okuyucu Mektuplarının Değerlendirilmesi

1939 yılına ait Cumhuriyet gazetesinde 101 tane, Ulus gazetesinde 6 tane, Vakit gazetesinde ise 5 tane okuyucu mektubuna rastlanmıştır. Bu mektuplar *Cumhuriyet* gazetesinde “halkın Şikayetleri”, “Halk Sütunu”, “Okuyucu Diyor ki” başlıkları ile, *Ulus* gazetesinde “Gelen Mektuplar”, “Okuyucu Mektupları”, “Günün Peşinden” başlıkları ile, *Vakit* gazetesinde ise “Şikayetler”, “Okuyucu Mektupları” başlıkları ile yayınlanmıştır. Bu mektuplardan yola çıkarak dönemin temel sorunlarını anlayabilmek için konu

³³ Mahmut Goloğlu, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Üçüncü Kitap, Milli Şef Dönemi (1939-1945)*, Ankara, 1974, s. 24-25.

analizi yapılmıştır. Ayrıca halkın şikayetlerini iletmesinin bir başka yolu olan TBMM Arzuhal Encümeni Haftalık Karar Cetveline kaydedilen 523 dilekçe incelenerek okuyucu mektuplarındaki sorunlar ile dilekçelere yansıyan sorunların karşılaştırmaları yapılmıştır.

1939 YILINDA YAYIMLANAN OKUYUCU MEKTUPLARI			
Konu Türü	Gazeteler		
	Cumhuriyet	Ulus	Vakit
	Okuyucu Mektubu Sayıları		
Ulaşım-Altyapı Problemleri	20	0	2
Sağlık ve Sağlık Hizmetleri Eksikliği	8	1	1
İş ve Ekonomik Şartlar	9	3	0
İdari Sorunlar	10	0	0
Eğitimle İlgili Talepler	5	0	0
Güvenlik ve Kamu Düzeni	11	0	1
Toplumsal Huzursuzluklar	10	0	0
Cevap Yazıları	9	1	0
Diğer	12	1	1
Mektupların Toplamı	101	6	5
Genel Toplam		112	

1. Ulaşım-Altyapı Problemleri

Şehir içi ulaşım ve altyapı sorunlarını kapsamaktadır. Tramvayların sık olmaması, yolların bakımsız ve bozuk olması gibi konulara odaklanmaktadır. Örneğin, tramvaylarda yer bulamama, uzun süre duraklarda bekleme gibi şikayetler veya bozuk yollarda araçların zarar görmesiyle ilgili mektuplar bu kategoriye girmektedir. Özellikle tramvayların yetersiz olması ile ilgili mektup sayısı burada sıkça yer bulmaktadır. Bir örneğe bakalım olursak;

"Pangaltı'da Bilezikçi sokağında 91 numarada Mükerrerem imzası ile aldığımız bir mektupta deniliyor ki: "Sabahları Pangaltı, Hamam tramvay istasyonundan ve bunu müteakip durak mahallelerinden, saatlerce beklendiği halde kavgaya, dövüş suretiyle tramvaya binmek ve bir istif halinde seyahat etmek işkence teşkil etmektedir. Kurtuluş'tan gelen arabaların adedi bilhassa sabah saat 8, 8.30da fevkalade seyrek ve esasen son duraktan kımıldamayacak kadar dolan araba artık başka bir tek müşteri

alabilecek halde değildir. Şişliden gelen Beyazıt ve Sirkeci arabaları ise keza. Dakikalarca yağmur ve soğukta durak mahallelerinden transit geçen arabaları seyretmekle soğuk ve bin netice hastalığa duçar olmaktadır. Sabah ve akşam bilhassa memurların vazifeye gitme ve gelme saatlerinde arabaların sıklaştırılması sureti ile halkı hiç olmazsa saatlerce ayaküzeri bekletmekten ve kavgasız ayağını tramvaya atamak sureti ile gideceği mahalle kadar bir an evvel gidebilmelerinin temin edilmesini ve bu tramvay derdinin senenin son günü ile beraber bitmiş olmasını gönülden dilerim.”³⁴

Sabah ve akşam saatlerinde tramvay seferlerinin yetersizliğinin yarattığı sıkıntılar Vakıf gazetesine gelen bir diğer okuyucu mektubunda şu cümleler ile ifade edilmiştir;

“Tramvay seferlerinin sabahleyin başladığı ilk dakikadan saat sekize kadar Taksim-Fatih, Harbiye-Fatih doğru seferlerinin işlemediğini bir okuyucumuz gelip söyledi. Buna hemen inanmadık. Çünkü saat sekiz demek vatandaşlardan talebe, muallim, işçi gibi birçoklarının vazifesi başında bulunacağı zaman demektir. Böyle bir zamanda Fatihe gitmek için Harbiye yahut Taksim’de bulunan bir kimse muhakkak iki tramvay mı değiştirmek mecburiyetinde kalacaktır? Kaldı ki bu doğru seferlerin işlemediğinden hiç kimsenin haberi yoktur. Vaziyeti tahkik ettik. Meğerse doğru imiş.. Yani Taksim-Fatih, Harbiye-Fatih seferleri sekize kadar diğer seferlere nispetle yüzde bir denecek kadar az işliyormuş. Sebebini sorduk? Onu da şöyle söylediler: “Bu tramvayların depolan Aksaray’dadır. Halbuki köprü geç açılıyor. Aksaray deposunda bekleyen tramvaylar köprünün açılma saatine göre depodan hareket ettikleri için normal seferler ancak sekizden sonra başlayabilir.” Hayret doğrusu. Şişlide bulunan depo acaba tramvaylar için değil de kibrit kutuları konmak için mi yapılmıştır.”³⁵

Ulaşım sorunu sadece tramvay seferleri ile ilgili sınırlı kalmamış aynı zamanda şehrin merkezinden uzak yerlere ulaşan asfalt yolların yarattığı sıkıntılar da bu mektuplar da dile getirilmiştir. Özellikle yolların eğitimi aksatmasından üzüntü duyan bir okuyucu duygularını şu cümleler ile ifade etmiştir;

“Şehrin en ücra semtlerinde mekteplerimiz var. Her gün binlerce çocuk bu yollardan günde en azı iki defa geçerek gelip gidiyorlar. Üstelik aynı yollardan birçok yolcuların da geçtiğini düşünürsek bu binlerce yolcu yekûnu daha kabarık bir rakam haline gelir. Şehrin mektep bulunmayan bu gibi bakımsız yollarından vazgeçtik. Çünkü bu işin nihayet bir bütçe meselesi olduğu aşikardır. Fakat, mesela Fatih’te At pazarından geçerek Gelenbevi mektebine giden yol ve Yeşilköy’de Şenlik mahallesindeki mektep yolu gibi yolların yapılması niçin ilk planda tutulmasın. Bu yolların vaziyeti için çamur deryası demek hiçbir şey ifade etmeyecektir. Alâkadar makamların ve daha ziyade mahalli kaymakamlıkların bu yollardan binlerce çocuğun bata çıka yürüdüklerine acımaması ve buna da bir çare bulmaman cidden esef edilecek bir vaziyettir.”³⁶

³⁴ Cumhuriyet, “Tramvay Kampanyasının Halka Çektirdiği İstirap”, 02 Ocak 1939.

³⁵ Vakıf, “Tramvay Deposu mu? Kibrit Kutusu mu?”, 17 Aralık 1939.

³⁶ Vakıf, “Bunlar Nasıl Mektep Yolları?”, 14 Aralık 1939.

"Sirkeci-Rami Otobüs İhtiyacı Düşünülmelidir"³⁷, "Akay İdaresinin Nazar-ı Dikkatine"³⁸, "Başvartenik Nahiyesi Köprü İstiyor"³⁹ gibi başlıklar ile çok sayıda okuyucu mektubu gazetelere gönderilmiştir.

2. Sağlık ve Sağlık Hizmetleri Eksikliği

Halkın sağlık hizmetlerine erişimde yaşadığı zorlukları ifade etmektedir. Özellikle hastanelerde doktor veya tedavi yetersizliği gibi sorunlar öne çıkar. Kırşehir ilindeki dış hekimi yokluğunu anlatan bir okuyucu mektubu;

"Kırşehir'den birçok imzalı şu mektubu aldık. Hâdiseyi kısaca anlatalım: bu vilâyette senelerden beri dış doktoru ve hattâ dişçi yokmuş. Dişi ağrıyanlar ya Ankara'ya yahut Kayseri'ye gidiyorlarmış. Mektubun sonunda şöyle bir soru var: "Dişçilik sanatı, dış doktorluğu mektebinden mezun olanlara veya bu işi yapmaya ehil olduğunu ispat edenlere hasredilmiştir. Bu, tabii çok güzel bir tedbirdir. Fakat bir vilâyet merkezindeki dişçi çekecek veya tedavi edecek mektepsiz bir dişçi kalfası bile bulamamak hazin değil midir?" Hiç kimse bir serbest meslek sahibini, muayyen bir yerde oturmaya mecbur edemez. Buna şüphe yoktur, Devletin yetiştirdiği ve meslek sahibi ettikleri için bile muayyen bir hizmet mecburiyeti vardır, kadar. Fakat Kırşehir Vilayetinin dış doktorsuzluğu, şu iki noktayı insana hatırlatıyor. Evelâ, belediye ve hususî idare, sıhhat bütçelerindeki tahsisattan bir dış doktoru temin edemezler miydi? Sonra 70 küsur bin vatandaşın yaşadığı bir vilâyet merkezinde, bir dış doktoru geçinecek kazanç temin edemez miydi? İlk soru sormak alâkadar yüksek makamlara, cevap vermek de Kırşehir vilâyet ve belediyesine düşer. Fakat bizim burada üzerinde durmak istediğimiz mesele başkadır: sırası geldiği zaman halk hizmeti diye bazı işleri ayırırız. Halk hizmetleri sırasında en ön safta bir yer alması icap eden şey, halk sıhhati değil midir? Bu işlerle uğraşanlarımız, aramızda daima hürmet, saygı ve sevgi görmüşlerdir. Haklı olarak servet, mevki, şöhret sahibi olmuşlardır. Kırşehir, elektriği olmayan, konfor şartları diğer büyük vilâyetlerimiz gibi bol bulunmayan bir şehirdir. Fakat orada yetmiş bin vatandaş yaşıyor. Devleti, doktorlar gibi millet kesesinden okuttuktan sonra buralara göndermek tedbirini almaya mecbur bırakmadan, bazı vilâyetlerimizde her semtte bir tane bulunan dış doktorlarından birisi kalkıp kendi arzusu ile gidemez mi? Bu dış doktorunun orada para, şöhret, mevki kazanması çok kuvvetli bir ihtimal olmakla beraber her şeyden evvel, dişleri ağrıdığı zaman ya Ankara veya Kayseri'ye koşan Kırşehirliler kendisine fedakâr bir ilim adamı gibi karşılama töreni yapacaklardır."⁴⁰

Mustafa Kemal Paşa kazasından gönderilen bir okuyucu mektubunda ise kazada doktor bulunmamasının sıkıntıları şu cümleler ile dile getirilmiştir;

"Mustafa Kemal Paşa kazasında terzi Mehmet Özkan imzasıyla aldığımız bir mektupta deniliyor ki: "Elli ben bin nüfusa yakın olan kazamızda bir seneden beri Belediye doktoru bulunmadığı gibi hükümet doktoru da bu defa diğer bir yere nakledildi. Muayene parası veremeyecek olan fakir hastaların

³⁷ Cumhuriyet, "Sirkeci-Rami Otobüs İhtiyacı Düşünülmelidir", 16 Mart 1939.

³⁸ Cumhuriyet, "Akay İdaresinin Nazar-ı Dikkatine", 25 Nisan 1939.

³⁹ Cumhuriyet, "Başvartenik Nahiyesi Köprü İstiyor", 6 Ağustos 1939.

⁴⁰ Ulus, "Dış Doktorsuz Vilâyet", 30 Nisan 1939.

vaziyeti son derece müşkülleşmiştir. Kazamıza nispetle küçük olan diğer yakın kazalarda bu gibi resmi doktorların kadrosu tamamdır. Bu doktordan birisinin hiç olmazsa vekaleten kazamıza gönderilmesi için nihayet sıhhat müdüriyetine yapılan müracaatımızdan de bir netice elde edilememiştir. Sıhhat Vekaletinin nazar-ı dikkatini celp etmenizi rica ederim.”⁴¹

3. İş ve Ekonomik Şartlar

Vatandaşların iş bulma, çalışma koşulları ve ekonomik sıkıntılarıyla ilgili şikayetlerini içermektedir. Örneğin, bir kişinin işten haksız yere çıkarılması, düşük maaşlar veya kötü çalışma koşullarıyla ilgili şikayetler bu kategoriye girer. Ayrıca iş bulma talepleri de burada yer alabilir.

“Balatta Avcıbey mahallesinde Mahmud sokağında 4 numarada oturduğunu söyleyen ve Kasımpaşa’da Havuzlarda filikacı ustası olduğunu bildiren Hasan isminde bir vatandas, matbaamıza gelerek, bilasebeb, 25 gün evvel işinden çıkarıldığından ve bu yüzden sefil ve perişan kaldığından şikâyet etmiştir. Alakadarların ehemmiyetle nazar-ı dikkatini celbederiz.”⁴²

4. İdari Sorunlar

Yerel yönetimler veya devlet idareleri ile ilgili aksaklıkları içeren konulardır. Belediyelerin görevlerini yerine getirmemesi, resmi işlemlerde bürokratik engeller gibi konulara değinilir. Örnek olarak su kesintileri, altyapı sorunları veya vergi dairelerinde yaşanan gecikmeler verilebilir. Yangın musluklarının sağlıklı çalışmaması üzerine yazılmış okuyucu mektubu örneği;

“Gedikpaşa’da Saraç İshak mahallesinde Esirci Kemalettin sokağında oturan’ bir okuyucumuzdan aldığımız mektupta deniyor ki: “Geçen cuma günü Gedikpaşa’da Saraç İshak mahallesinin Esirci Kemalettin Cami sokağında bir evden yangın çıktı, ihbardan kısa bir müddet sonra itfaiye yangın yerine hemen yetişmişti. Bu sürat şüphesiz ki şayanı takdirdir. Yalnız itfaiye gelir gelmez maalesef su bulamadı ve çarnaçar Kumkapı denizinden motorlar vasıtasıyla su almak mecburiyetinde kaldı. Yangın da bir kısım eşyanın ve tahta döşemelerin yanmasından sonra söndürüldü. Fakat ya vaka mahalli denize çok uzak olsaydı?.. Bütün bir mahalle ve kısa bir zamanda tabiatıyla cayır cayır yanacaktı. Şu halde mahallelerde yangın muslukları ve yangın telefonları bulunmasının ne kadar hayatî bir mesele olduğu bir kere daha ortaya çıkmış bulunuyor. Acaba bu noksanlarımızın tamamlanması o kadar fazla bir masrafa mı lüzum gösterir?... Hattâ gösterse bile bir mahalleyi kül halinde görmektense belediyenin bu masrafı göze almakta hazır olduğunu işitmek isteriz.”⁴³

“Bafra Belediyesinin Ehemmiyetle Nazar-ı Dikkatine”⁴⁴, “Elektrik İdaresinin Nazar-ı Dikkatine”⁴⁵, “Metruk Sokak”⁴⁶ başlıkları ile özellikle yerel yönetimlerin hizmetlerinde yaşanan aksaklıkların dile getirildiği mektuplara rastlanmıştır.

⁴¹ Cumhuriyet, “Sıhhat Vekaletinin Nazar-ı Dikkatine”, 31 Ağustos 1939.

⁴² Cumhuriyet, “İşinden Çıkarılan Bir İşçi”, 23 Temmuz 1939.

⁴³ Vakit, “Mahallelerde Yangın Muslukları”, 17 Aralık 1939.

⁴⁴ Cumhuriyet, “Bafra Belediyesinin Ehemmiyetle Nazar-ı Dikkatine”, 29 Kasım 1939.

⁴⁵ Cumhuriyet, Halk Sütunu, “Elektrik İdaresinin Nazar-ı Dikkatine”, 20 Kasım 1939.

⁴⁶ Cumhuriyet, Halk Sütunu, “Metruk Sokak”, 19 Ağustos 1939.

5. Eğitimle İlgili Talepler

Okul eksiklikleri, öğretmen azlığı, eğitim malzemesi yetersizliği ve öğrenci ihtiyaçları ile ilgili şikayetleri içermektedir. Örneğin, okulların fiziki koşullarının yetersizliği veya öğretmen eksikliği bu başlık altında ele alınabilir. Ankara'da bir üniversite öğrencisinin dekanlık tarafından alınan kararın yanlışlığı ifade ettiği okuyucu mektubu örneği;

"Ankara Tarih, Dil ve Coğrafya Fakültesi talebeleri namına Mustafa Demirel imza ile aldığımız bir mektupta deniliyor ki: "Fakültemiz profesörler meclisince yapılan yeni talimatnameye dekanlıkça muvakkat bir madde ilâve edilerek dört sene evvel fakülteye giren talebelere teşmil edilmiştir. Bu yüzden üç yüz talebe bir sömestrden altı sömestre kadar kaybetmektedir. Dekanlık tarafından yapılan bu açık haksızlık hakkında alâkadar makamatin nazarı dikkatini çekmenizi rica ederiz."⁴⁷

6. Güvenlik ve Kamu Düzeni

Asayiş ve kamu güvenliği ile ilgili sorunlar bu başlıkta toplanmaktadır. Mahallelerde güvenlik zafiyetleri, karakol yetersizlikleri gibi durumlar mektuplarda öne çıkabilir. Örneğin, karakolların donanım eksiklikleri veya güvenlik önlemlerinin yetersizliği bu türden şikayetlerdir.

"Hüviyeti bizce malum Taksimde Talimhanede oturan bir kariyemiz tarafından yazılıyor: "Zehirli gazlardan korunma usulleri ismi altında dört yapraktan ibaret bir risaleyi bazıları buradaki apartmanlara -bilhassa erkeklerin bulunmadığı bir saatte-müracaat ederek (almaya mutlaka mecbursunuz, yoksa hükümet tarafından ceza görürsünüz) tehditler on beş kuruş mukabilinde cebren satmaktadırlar. Şüphesiz bu usul, şehrin diğer taraflarında da tatbik edilmektedir. Üzerinde hiçbir resmî dairenin mührü bulunmayan böyle bir risaleyi bu şekilde satmak her halde kanunî bir hareket olmadığına göre Emniyet müdürlüğünün nazarı dikkatini celbetmenizi rica ederim."⁴⁸

"Emniyet Müdürlüğünün Nazarı Dikkatine"⁴⁹, başlığı ile kaleme alınmış birden fazla mektuba rastlanmaktadır.

7. Toplumsal Huzursuzluklar

Mahallelerdeki çeşitli huzursuzluklar, sağlık tehditleri, sivrisinek istilası gibitoplumsal sorunları kapsamaktadır. Örneğin, Üsküdar'da sivrisinek mücadelesi yapılmaması veya mahallerdeki rahatsız edici olaylar bu başlıkta toplanabilir.

"Haliç Fenerinde A. Kaya Elhaliioğlu çivi fabrikası namına aldığımız bir mektupta deniliyor ki: "Memlekette sanayi inkişafı için hükümet bazı fabrikaların hariçten getirecekleri mevaddı iptidaiyeyi gümrük resminden muaf tutmuştur. Halbuki, bu muafiyet şamil olmayıp, birkaç fabrikaya munhasırdır. Fabrikamız da çivi imal ettiği halde, çivinin iptidai maddesi olan teli tam gümrük resmi vererek getiriyoruz. Diğer taraftan bu telleri gümrük muaf olarak getiren fabrikalarla da rekabet etmemize imkân

⁴⁷ Cumhuriyet, "Maarif Vekaletimizin Dikkatine", 15 Nisan 1939.

⁴⁸ Cumhuriyet, "Emniyet Müdürlüğünün Nazarı Dikkatine", 26 Nisan 1939.

⁴⁹ Cumhuriyet, "Emniyet Müdürlüğünün Nazarı Dikkatine", 20 Şubat 1939.

kalmıyor. Karşımızda bulunan iki çivi fabrikası, bu yüzden bizleri ezmede ve çalışmamıza imkân bırakmamaktadır. Fabrikamız da aynı malı aynı şekilde imal etmekte olduğundan bu muafiyetten bizim de istifade etmemizi temenni ediyoruz.”⁵⁰

8. Cevap Yazıları

Gazeteye gelen şikayetlere gazeteden veya resmi makamlardan gelen yanıtları içerir. Bu başlık altında, çözüm önerileri veya açıklamalar yer alır. Örneğin, su kesintisi şikayetine belediyenin verdiği cevaplar veya idarelerin diğer şikayetlere yanıtları bu başlıkta bulunur.

9. Diğer

Teşekkür yazıları, memnun kalan vatandaşların mektupları; öneriler, altyapı ve toplumsal sorunlara yönelik çözümler; kayıp ilanları, kaybolan kişiler veya eşyaların bulunması için yapılan çağrılar; gündem yorumlamaları ise dönemin siyasi ve toplumsal gelişmeleri üzerine kişisel değerlendirmelerdir.

1939 Yılı Cumhuriyet-Ulus ve Vakit Gazetesi Okuyucu Mektuplarının Değerlendirilmesi

- Cumhuriyet: 101 (%90.2)
- Ulus: 6 (%5.4)
- Vakit: 5 (%4.5)

Mektupların büyük çoğunluğu (%90.2) Cumhuriyet gazetesinde yayımlanmıştır. Bu, Cumhuriyet gazetesinin halk nezdinde önemli bir iletişim kanalı olduğunu göstermektedir.

Cumhuriyet gazetesindeki okuyucu mektuplarında ise şu temel kategoriler öne çıkmıştır:

1. Ulaşım-Altyapı Problemleri: 20 (%19.8)
2. Güvenlik ve Kamu Düzeni: 11 (%10.9)
3. İdari Sorunlar: 10 (%9.9)
4. Toplumsal Huzursuzluklar: 10 (%9.9)
5. İş ve Ekonomik Şartlar: 9 (%8.9)

T.B.M.M ARZUHAL ENCÜMENİ'NE GÖNDERİLEN ARZUHALER (1939)	
Konu Türü	Arzuhal Sayısı
Maaş ve Emeklilik Talepleri	136
Görev İade ve Tayin Talepleri	68
Hizmet ve Yardım Talepleri	57

⁵⁰ Cumhuriyet, “Çivi Fabrikalarının Getirdikleri İptidai Maddeler”, 10 Mart 1939.

İdare ile İlgili Talep ve Şikayetler	55
Mahkemeye Ait İtirazlar	49
Mülkiyet ve Tapu Sorunları	48
Vergi ve Borçlarla İlgili Talepler	27
Af ve Ceza İndirimi Talepleri	27
İskan-Göç Talepleri	17
Eğitim Konuları İle İlgili Talep ve Şikayetler	15
Diğer	24
Toplam	523

1. Maaş ve Emeklilik Talepleri

Memurların emeklilik maaşıyla ilgili talepleri, mevcut maaşlarının artırılması veya yeniden düzenlenmesi, tekaütlük (emeklilik) maaşı bağlanması gibi konular yer almaktadır. Arzuhallerde genellikle, eski tekaüt kanununa göre maaş alanların yeni kanuna göre maaş farkı istemesi, emeklilik maaşlarının düşük olmasından şikâyet ve emeklilik maaşına ek gelir sağlanması talepleri bulunur.

2. Görev İade ve Tayin Talepleri

Bu başlık, kişilerin çeşitli nedenlerle görevden alınmaları veya işten çıkarılmalarına itirazlarını ve tekrar görevlerine iade edilmeleri için yaptıkları talepleri kapsamaktadır. Ayrıca, farklı bölgelere tayin edilmek veya eski görevlerine dönmek isteyen kişilerin başvuruları da bu kategoriye girer. Genellikle, haksız yere işten çıkarıldıklarını iddia eden kişilerin taleplerini içerir.

3. Hizmet ve Yardım Talepleri

Devlet hizmetlerinde görev almış kişilerin, yaptıkları hizmetler karşılığında yardım veya maaş talep ettikleri konular bu başlık altındadır. Askerlik veya milli mücadelede hizmet etmiş kişiler ya da aileleri, devletten maaş, ikramiye veya özel yardım talep eder. Ayrıca, mağduriyet yaşayan veya hastalık geçiren kişiler de bu kategoride devletten maddi yardım talep eder.

4. İdare ile İlgili Talep ve Şikayetler

Bu başlık, kişilerin çeşitli nedenlerle görevden alınmaları veya işten çıkarılmalarına itirazlarını ve tekrar görevlerine iade edilmeleri için yaptıkları talepleri kapsamaktadır. Ayrıca, farklı bölgelere tayin edilmek veya eski görevlerine dönmek isteyen kişilerin başvuruları da bu kategoriye girer. Genellikle, haksız yere işten çıkarıldıklarını iddia eden kişilerin taleplerini içerir.

5. Mahkeme Kararlarına İtirazlar

Genel olarak mahkemelerin vermiş olduğu kararlarla ilgili itirazları içerir. Mahkeme kararlarına karşı yeniden yargılama, temyiz başvuruları, adli hatalar olduğuna inanılan durumlarda ilgili şikayetler bu kategoride yer almaktadır. Özellikle, adaletin yanlış işlediğini düşünen kişiler, bu kararların gözden geçirilmesini veya yeniden değerlendirilmesini talep eder.

6. Mülkiyet ve Tapu Sorunları

Mülk sahiplerinin tapu kayıtlarıyla ilgili problemleri, arazilerinin haksız yere ellerinden alınması, emlak ve gayrimenkul davalarına yönelik şikayetler bu başlık altında toplanır. Özellikle, mülk sahiplerinin tapu kayıtlarının geçersiz sayılmasına veya yanlış tescil edilmesine karşı verdikleri dilekçeler yer alır. Aynı zamanda, arazi ihtilafları ve mülkiyet haklarıyla ilgili sorunlar da sıkça dile getirilmiştir.

7. Vergi ve Borçlarla İlgili Talepler

Bu başlık, vergi borçlarının haksız yere tahakkuk ettirilmesi, vergi yükünün ağır olması veya vergilerin affedilmesi taleplerini kapsar. Kişilerin devlete veya özelkurumlardan aldığı krediler ve borçlar sebebiyle uğradıkları mağduriyetleri, borçların hafifletilmesi ya da silinmesi için yaptıkları başvuruları da içerir.

8. Af ve Ceza İndirimi Talepleri

Af talep eden kişilerin cezalarının affedilmesi veya indirimi talepleri bu başlık altındadır. Genellikle hapis hanesindeki kişilerin cezalarının kaldırılması, cezalarının hafifletilmesi veya özel af yasalarından yararlanma talepleri bu kategoride yer alır. Butür arzu hallerde, verilen cezaların haksız olduğunu düşünen kişilerin devletten af istemeleri öne çıkar.

9. İskân-Göç Talepleri

Göçmenlerin yeni yerleşim yerlerine iskân edilmesi, yerleştirildikleri bölgelerde yaşadıkları sorunların çözmesi yönünde talepler yer almaktadır.

10. Eğitim Konuları ile İlgili Talep ve Şikayetler

Okullardaki öğretmen eksikliği, sınav sonuçlarına itirazlar, eğitim malzemesi eksikliği, maddi durumu yetersiz olan öğrencilere ücretsiz eğitim sağlanmasına yönelik talepler ve şikayetler yer almaktadır.

11. Diğer

Encümen kararlarına itirazlar, hak talepleri, vatandaşlık sorunları, Kurtuluş Savaşı'nda yer alanların madalya talepleri, savaş sırasında el konulan mallar için tazminat istekleri, buldukları yerleşim yerleriyle ilgili çeşitli talepler ve öneriler gibi konular yer almaktadır.

T.B.M.M Arzuhal Encümenine Gelen Arzuhallerin Değerlendirilmesi

Arzuhallerin analizi sonucunda şu temel kategoriler öne çıkmıştır:

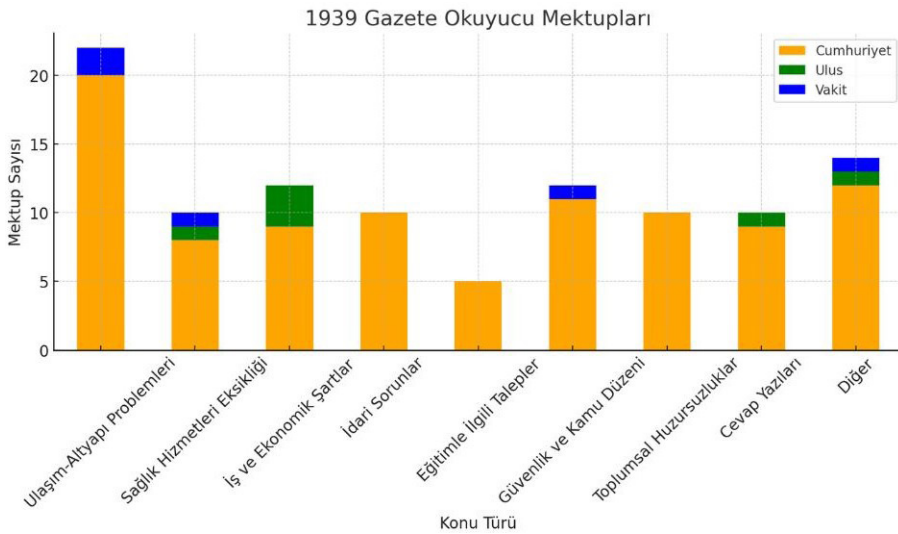
1. Maaş ve Emeklilik Talepleri: 136 (%26,0)
2. Görev İade ve Tayin Talepleri: 68 (%13,0)

3. Hizmet ve Yardım Talepleri: 57 (%10,9)
4. İdare ile İlgili Talep ve Şikayetler: 55 (%10.5)
5. Mahkemeye Ait İtirazlar: 49 (%9.4)

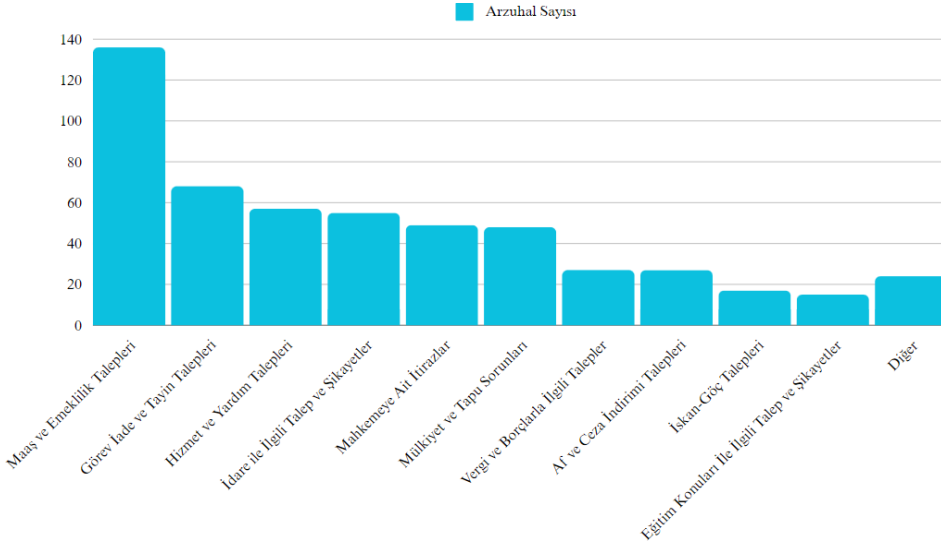
Bu dağılım, vatandaşların devletten öncelikli beklentilerinin ekonomik ve istihdam odaklı olduğunu göstermektedir. Maaş, emeklilik ve görev talepleri, toplam arzuhallerin %39'unu oluşturmaktadır.

Yukarıda sunulan veriler, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan 16 yıl sonra ve II. Dünya Savaşı'nın eşliğinde olan, ülkenin sosyal, ekonomik ve siyasi açıdan önemli değişimler yaşadığı bir dönemi temsil etmektedir. Bu dönem, Türkiye'nin modernleşme ve demokratikleşme sürecinde kritik bir evre olarak kabul edilmektedir. Halkın devletle olan ilişkileri ve taleplerini dile getirme biçimleri, dönemin sosyal ve siyasi yapısını anlamak açısından önemli göstergelerdir. Bu bağlamda, T.B.M.M. ArzuhalEncümeni'ne gönderilen arzuhaller ve gazetelerde yayımlanan okuyucu mektupları, dönemin toplumsal sorunlarına dair değerli kaynaklar olarak öne çıkmaktadır. Bu iki veri seti, dönemin sosyo-ekonomik koşullarını ve halkın taleplerini farklı platformlar aracılığıyla nasıl dile getirdiğini anlamak için zengin bir içerik sunmaktadır. Çünkü Arzuhaller ve okuyucu mektupları arasında dikkat çeken çeşitli benzerlikler ve farklılıklar, dönemin sosyo-ekonomik koşullarını anlamamıza yardımcı olurken halkın farklı platformlar aracılığıyla taleplerini nasıl dile getirdiğini de gözler önüne sermektedir.

Bu dönemde Arzuhal Encümeni'ne iletilen talepler, halkın bireysel ve toplumsal sorunlarına çözüm arayışlarının resmi birer belgesi niteliğindedir. Özellikle maaş ve emeklilik taleplerinin ön planda olması, halkın ekonomik sıkıntılarının devletin sunduğu sosyal güvenlik ve çalışma haklarına yönelik olduğunu göstermektedir. 136 başvurunun bu konuda olması, ekonomik güvencesizlik ve sosyal hak taleplerinin halk arasında yaygın olduğuna işaret etmektedir. Bunun yanı sıra görev iade ve tayin talepleri, idari sistem içerisindeki kişisel haksızlık iddialarını ve devletle olan ilişkiyi düzenleme arzusunun yansımaktadır.

Öte yandan, gazetelere yazılan mektuplar, halkın gündelik hayatına dair daha geniş bir perspektif sunmaktadır. Ulaşım sorunları, sağlık hizmetlerine erişimde yaşanan sıkıntılar ve kamu düzenine ilişkin şikayetler gibi konular, toplumun genel yapısına dair önemli ipuçları taşır. Örneğin, Cumhuriyet gazetesine gönderilen 20 mektupta ulaşım ve altyapı sorunlarının dile getirilmesi, o dönemde kentleşme ve altyapının yetersiz olduğunu göstermektedir. Bunun yanı sıra gazetelerde yayımlanan okuyucu mektupları, bireysel taleplerden ziyade daha çok kamu hizmetlerinin eksiklikleri üzerine odaklanmıştır. Bu durum, halkın gazeteleri bir çeşit kamuoyu oluşturma aracı olarak kullandığını göstermektedir.

İstatistiksel açıdan bakıldığında, Encümen'e yapılan başvurular ile gazetelere yazılan mektuplar arasında önemli bazı farklılıklar vardır. Encümen'e iletilen arzuhallerin büyük kısmı bireysel hak taleplerini kapsarken, gazetelere yazılan mektuplar ise daha çok toplumsal sorunlar etrafında şekillenmiştir. Örneğin, maaş ve emeklilik talepleri Arzuhal Encümeni'nde en yüksek başvuru konusuyken (136 başvuru), bu konunun gazetelere çok daha az yansıdığı görülmektedir. Bu dönemde Gazetelere gönderilen mektuplar daha çok kamu hizmetleri eksikliklerine (özellikle ulaşım ve sağlık gibi) odaklanmıştır.

Bu veriler ışığında, 1939 Türkiye'sinde halkın sorunlarını dile getirmek için şu iki farklı yolu da tercih ettiği anlaşılmaktadır: Devlet kurumlarına bireysel başvurular yaparak hak talebinde bulunmak ve gazeteler aracılığıyla kamuoyu oluşturup çözüm aramak. Arzuhal Encümeni'ne yapılan başvuruların daha resmi ve bireysel nitelikte olması, halkın devletten birebir çözümler beklediğini göstermektedir. Buna karşılık, gazetelere yazılan mektuplar, daha geniş kitlelere hitap ederek toplumsal farkındalık yaratma amacı taşıdığı söylenebilir.

Sonuç

Sonuç olarak, bu veriler dönemin halkının sosyal, ekonomik ve idari yapıya nasıl tepki verdiğini ve sorunlarını hangi platformlar aracılığıyla çözmeye çalıştığını gözler önüne sermektedir. Gazeteler daha çok toplumsal sorunların dile getirildiği bir mecra iken, devlet kurumlarına yapılan başvurular bireysel hak taleplerinin yoğunlaştığı bir alan olarak öne çıkmaktadır. Bu da halkın toplumsal sorunlara çözüm ararken farklı yollar izlediğini ve bu yolların amaçlarına göre farklılaştığını ortaya koymaktadır.

Ayrıca 112 mektubun incelenmesi ile çok az çalışmaya materyal olan “okuyucu mektuplarının” halkın iktidara ulaşma da dilekçe dışında farklı bir yol izlediğini ve materyalin dönemin toplumsal sorunları anlamak açısından büyük öneme sahip olduğu anlaşılmıştır. Çünkü dilekçeler çoğunlukla bireysel sorunları ve talepleri içerirken okuyucu mektupları daha toplumsal sorunları içermektedir. Dilekçelerde çoğunlukla atama, tayin, maaş, borç gibi konular yer bulmuşken, okuyucu mektuplarında yol, ulaşım, sağlık, eğitim gibi tüm toplumu ilgilendiren konular yer bulmuştur. Bu nedenledir ki okuyucu mektuplarının, dilekçelerden farklı misyonlar taşıdığı söylenebilir. Sıradan vatandaşların, kişisel görüşlerini kamusal alanda paylaştığı ve politik alanı şekillendirmeye çalıştığı bir eylem alanı olarak da tanımlanabilir.

1939 yılı her ne kadar savaşın eşliğinde bir dünyayı ve bu süreçte Türkiye de hükümet ve devlet başkanlığı değişimini hatırlatsa da Türk vatandaşları tarafından yazılan 112 okuyucu mektubunun hiçbirinde bu konulara değinilmemiştir. Bu da gösteriyor ki ya halk İnönü'nün savaşa katılmayacağından emin, ya savaş konusunda yeterli bilgisi yok ya da halkın öncelikleri farklı. Bu nedenledir ki 1939 yılı kritik bir dönemin başlangıcı olarak tanımlansa da ve kaynaklarda dönemin sorunları olarak çoğunlukla dış politika ve hükümet değişikliği ile ilgili konular yer alsa sıradan vatandaşların temel kaygıları farklı. Sıradan vatandaşlarını temel kaygılarını anlamak, dönem analizini daha detaylı yapabilmek ve sosyal tarih çalışmalarına ışık tutabilmek için halk tarafından halkın bizzat tanıklığı ile kaleme alınmış materyallerin kullanılması önemlidir. Bu çalışma da göstermektedir ki, “okuyucu mektuplar” tarih çalışmaları için önemli bir kaynak grubunu oluşturmaktadır.

Kaynakça

Gazeteler

- Cumhuriyet*, “Tramvay Kampanyasının Halka Çektirdiği İstirap”, 02 Ocak 1939.
Cumhuriyet, “Emniyet Müdürlüğünün Nazarı Dikkatine”, 20 Şubat 1939.
Cumhuriyet, “İşinden Çıkarılan Bir İşçi”, 23 Temmuz 1939.
Cumhuriyet, “Maarif Vekaletimizin Dikkatine”, 15 Nisan 1939.
Cumhuriyet, “Emniyet Müdürlüğünün Nazarı Dikkatine”, 26 Nisan 1939.
Cumhuriyet, “Çivi Fabrikalarının Getirdikleri İptidai Maddeler”, 10 Mart 1939.
Cumhuriyet, “Sirkeci-Rami Otobüs İhtiyacı Düşünülmelidir”, 16 Mart 1939.
Cumhuriyet, “Akay İdaresinin Nazarı Dikkatine”, 25 Nisan 1939.
Cumhuriyet, “Başvartenik Nahiyesi Köprü İstiyor”, 6 Ağustos 1939.
Cumhuriyet, “Sıhhat Vekaletinin Nazarı Dikkatine”, 31 Ağustos 1939.
Cumhuriyet, Halk Sütunu, “Metruk Sokak”, 19 Ağustos 1939.
Cumhuriyet, Halk Sütunu, “Elektrik İdaresinin Nazarı Dikkatine”, 20 Kasım 1939.
Cumhuriyet, “Bafra Belediyesinin Ehemmiyetle Nazarı Dikkatine”, 29 Kasım 1939.
Hürriyet, “İstanbul’dan Mektup”, 17 Ağustos 1868.
Muhbir’de “Bir Zat Tarafından Gelen Varakadır”, 27 Ocak 1867.
Tanin, “Kundakçılar”, 18 Ağustos 1324, 31 Ağustos 1908.
Tanin, Şikayetlerimiz, “Şehremanetine”, 17 Eylül 1324, 30 Eylül 1908.
Ulus, “Diş Doktorsuz Vilayet”, 30 Nisan 1939.
Vakit, Karilerimizden Mektuplar, “Telgraf Memurlarının Bir İzahı”, 6 Ocak 1923.
Vakit, “Mahallelerde Yangın Muslukları”, 17 Aralık 1939.

Vakit, “Tramvay Deposu mu? Kibrit Kutusu mu?”, 17 Aralık 1939.

Vakit, “Bunlar Nasıl Mektep Yolları?”, 14 Aralık 1939.

Kitap ve Makaleler

Aydemir, Şevket Süreyya, *İkinci Adam (1938-1950)*, C.2, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2000.

Beşikçi, Mehmet, *Cihan Harbini Yaşamak ve Hatırlamak, Osmanlı Askerlerinin Cephe Hatıraları ve Türkiye’de Birinci Dünya Savaşı Hafızası*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2019.

Breisach, Ernest, *Tarih Yazımı*, Çeviren: Hülya Kocaoluk, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2007.

Carr, Edward Hallett, *Tarih Nedir?* İletişim Yayınları, İstanbul, 1994.

Cavanagh, Allison, John Steel (ed.), *Letters to The Editor-Comparative and Historical Perspectives*, London: Palgrave Macmillan, 2019.

Cavanagh, Allison, “Letters to the Editor as a Tool of Citizenship” *Letters to the Editor*, Allison Cavanagh, John Steel (ed.), London: Palgrave Macmillan, 2019, s. 89-106.

Danacıoğlu, Esra *Geçmişin İzleri Yanıbaşımızdaki Tarih İçin Bir Kılavuz*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2001.

Demirel, Fatmagül, “Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Haftalık Mecmua’da Yayınlanan Okuyucu Mektupları”, *Müteferrika*, Sayı: 37, Yaz 2010, s. 131-142.

Ekin, Ümit “Sosyo-Ekonomik Tarihçilik ve Annales Ekolü”, *Tarih Bilimi ve Metodolojisi*, Ed. Mehmet Yaşar Ertaş, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul, 2019, 73-80.

Goloğlu, Mahmut, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Üçüncü Kitap, Milli Şef Dönemi (1939-1945)*, Ankara, 1974.

Habermas Jürgen, (1997), *Kamusal Yaşamın Yapısal Dönüşümü*, İstanbul.

İpşirli, Mehmet, “Arzuhal”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1991, C. III, 447-448.

Kütükoğlu, Mübahat S. *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*, Kubbealtı Neşriyatı, 1998.

Öz, Enes, “TBMM’nin Erken Dönemlerinde İyi Yönetim Geliştirme Örneği: İstida (Arzuhal) Encümeni ve Haftalık Mukarrerat Cetveli”, *Ombudsman Akademik*, C. VIII., S. 16 (2022), 107-128.

Perkins, S. C., B. Thornton, and T. Varma, “Letters to the Editor in the Chicago Defender, 1929–1930: The Voice of a Voiceless People”, *Letters to the Editor*, Allison Cavanagh, John Steel (ed.), London: Palgrave Macmillan, 2019, s.49-69.

Polat, Ayşe, “Sırât-ı Müstakîm ve Okuyucu Mektupları, Sorulan, Tartışılan ve İnşa Edilen İslam”, *“İslam’ı Uyandırmak”, Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e İslamcı Düşünce ve Dergiler*, Ed: Lütfi Sunar, İlem Yayınları, İstanbul, 2018, s. 393-419.

Silva, Marisa Torres da “Regular Letters-Writers: Meanings and Perception Of Public Debates”, *Letters to The Editor-Comparative and Historical Perspectives*, Allison Cavanagh, John Steel (ed.), London: Palgrave Macmillan, 2019, ss.9-25.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi Kanunlar Dergisi, “1924 Teşkilat-ı Esasiye Anayasası”, Cilt:2, 20.04.1340.

Dijital Kaynaklar

TBMM İstida Encümeni Haftalık Müfredat Cetveli, (1939),<https://acikerisim.tbmm.gov.tr/items/763ad391-b621-45f9-98b0-efbdd48d7bcc>, Erişim Tarihi: 24.10.2024.